

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«ҒҮЛЫМ ЖАҢЕ БІЛІМ - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

808. 24	Пулатов Шерзод Аббозович	Межэтнический диалог и переговорные процессы в полиэтничном Казахстане: институциональные практики и политико-правовые основы	3603
809. 25	Сатвалдиев А.Г.	Қазақстандық этносаясатта «жанубий қозғалыс» газетінің алар орны және түрлі кезеңдердегі мемлекеттік саясаттың оның контентіне әсері	3608
810. 26	Токенов А.С.	Социальный капитал и доверие в казахстанском обществе: к вопросу о влиянии этнической структуры	3613
811. 27	Узарова Л.М.	Особенности коммуникации в сфере этномедиации	3617
812. 28	Урстенова Д.Д.	30 лет АНК: новые возможности народной дипломатии	3622
813. 29	Хмелевский В.А.	Межкультурное многообразие и общая историческая память В республике Казахстан	3627
814. 30	Чжан Цзинкай	«Цветные революции» в эпоху интернета (особенности противостояния в странах СНГ)	3630

6 – СЕКЦИЯ
ФИЛОЛОГИЯНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ФИЛОЛОГИИ

**6.1 ҰЛТТЫҚ ӘДЕБИЕТТАНУДЫҢ ЖАҢА ҮРДІСТЕРІ МЕН ДАМУ БАҒЫТТАРЫ
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ**

815.	Абдулла А. К.	Абай мұрасындағы сакралды ұғымдар	3610
816.	Алаудин Н. Ә.	Нәзира Бердалы поэзиясындағы фольклорлық үрдістер	3614
817.	Амантай Н., Қапсихқызы Д.	«Ескендір» поэмасындағы уақыт пен мәңгілік мәселесі: Абайдың философиялық концепциялары	3618
818.	Ахметбекова Т. У.	Б.Майлин мен А.Чехов әңгімелеріндегі сарказм	3622
819.	Байдуллаева Ж.К.	Қазіргі қазақ прозасындағы мистика жанры	3626
820.	Ғалымжанова З. Т.	Мемуарлық романдардағы тәрбие құндылығы	3629
821.	Дәуренбек А. Ж.	Тұрсын Жұртбайдың «Бесіңді түзе!..» еңбегі: Мұхтар Әуезовтің шығармашылық тағдыры және көркемдік шындық	3632
822.	Ергеш А. М.	Қабдыкәрім Ыдырысов поэзиясындағы интертекст және оның поэтикалық мәні	3638
823.	Еркін А.	«Телқоңыр» және ұлттық болмыс	3641
824.	Жакупова С.С.	XX ғасыр басындағы қазақ әдебиетіндегі ескілікті сынау тенденциясы: Ш.Торайғыровтың «Базарбай молдаға» өлеңі	3644
825.	Жақсыбаева Н. Ж.	Білім берудегі жаңа технологияның тиімділігі	3645
826.	Төребаева А.О.	Жүрсін Ерман арнау өлеңдерінің көркемдік ерекшелігі	3650
827.	Тұрсын Қ. А.	Бейсембай Кенжебаев – аудармашы	3656
828.	Сұлтанбек Ә.	Орыс тілді қазақ жастарының сөз сапасы: түйіткілдер мен шешімдер	3659
829.	Қажетерова Ш. С.	Еркін өлеңдердегі көлеңке образы	3664
830.	Қуанышбаева Н.А.	Тайыр Жомартбаев шығармашылығындағы балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық сипаты және алаш кезеңіндегі білім беру ісіне ықпалы	3669
831.	Құлшар Б. М.	Сатирадағы есімдер жүйесі және олардың эстетикалық-семантикалық жүктемесі	3673
832.	Махмутова А. Қ.	Абай Құнанбайұлының қара сөздері және ұлттық әдебиеттанудың жаңа үрдістері: білім және руханият	3676
833.	Молдахан Е. М.	Tiktok, Instagram секілді әлеуметтік желілерді әдеби білім беруде қолдану тәсілдері	3679
834.	Томабаева А. Ғ.	Шәкәрім мен Қожа Хафиздің философиялық үндестігі	3683
835.	Түсіпбек М. К.	Мұхтар Әуезов пен Оноре де Бальзак шығармаларындағы сыншыл реализм	3688

		принциптері туралы	
836.	Сайфуллаева Б. Б.	Орта ғасыр түркі ойшылдарының мұрасы мен Абай шығармаларындағы көркемдік дәстүр сабақтастығы	3692
837.	Шагирова Д. Р.	Көлеңке архетипінің көркем трансформациясы: Достоевскийдің «Сыңар» повесі мен Төлен Әбдіктің «Парасат майданы» негізінде	3696

**6.2 ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ**

838.	Абденкул Д.С.	Үйлену салт өлеңдеріндегі лингвотанымдық сипат	3700
839.	Абдрахман А.Е.	«Ер Төстік» жырындағы ең басты гендерлік көріністер мен символдар	3704
840.	Амирова А.Б.	Мақал-мәтелдер әлеміндегі билік пен гендер: қазақ және ағылшын паремияларының салыстырмалы талдауы	3708
841.	Анарбекова А.Б.	Оқушылар сөйлеу тіліндегі терминдер қолданысы	3715
842.	Бөгетбаева А.Т.	Жаһанданудың мәдени таптаурындардың қалыптасуына әсері	3719
843.	Дәулетші Д.Р.	Жалпықолданыстағы сөздерді термин ретінде қолдануда жарыспалылық мәселесі (ақпараттық технологиялар саласы бойынша)	3723
844.	Ермекқызы А.	Интернет лексиканың қолданысы	3726
845.	Жаныбекқызы Б.	Ұлттық фильмдердегі тілдік ерекшеліктер және әсерлеуші құралдар (көркемдегіш құралдар)	3730
846.	Жарылхасын Б.Қ.	Мұхтар Мағауин шығармашылығындағы фразеологизмдердің мәні	3733
847.	Қуандықова И.Р.	Кірме сөздер: игерілуі және электронды коммуникация ортасындағы қолданысы	3736
848.	Қайыркен А.О.	Корпустық лингвистика: қазақ тілін оқытудағы инновациялық бағыт	3743
849.	Қанатқызы А.	Зейнолла Шүкіровтың шығармаларындағы кейіпкер тілі мен стилі	3747
850.	Қуаныш Ә.	Methodology for the development of students' emotional competence in the lesson of the kazakh language	3751
851.	Қыдырбай Н.А.	Қазақ тіліндегі жаңа сөздер мен терминдердің пайда болуы және оларды қалыптастыру мәселелері	3755
852.	Мадиярова Д.М.	Жастар тіліне әлеуметтік желінің әсері	3759
853.	Меліс А.Б.	«Жер-Ана» ұғымының мағыналық ерекшеліктері	3762
854.	Муратбаева Ж.К.	Қазіргі қазақ киносындағы тілдік ерекшеліктер (комедия жанры негізінде: «Таптым-ау сені»)	3766

855.	Муратова М.	І.Жансүгіровтің «Құлагер» поэмасындағы мінез-құлық метафоралары	3769
856.	Мұхтарова Ф.С.	Қазақ және қырғыз тілдеріндегі тағамға қатысты этнофразеологизмдер	3772
857.	Нугман А.А.	Фразеологизмдердің лингво-мәдени өрісі	3775
858.	Онгарбаева А.О.	Қазақ және өзбек фразеологизмдеріндегі киелі сандардың ортақ белгілері	3777
859.	Оразалина А.А.	К.Оразалиннің тілдік тұлғасын тану мәселесі	3781
860.	Оралбай А.О.	Қазақ тілін әлеуметтік желілерге танымал ету үшін контент стратегиялары	3785
861.	Оспан М.Ж.	Қазақ халқының мақал-мәтелдеріндегі «Бақыт» концептісі	3790
862.	Өркенқызы А.	Постмодернистік мәтіннің байласымы мен тұтасымын барлау	3794
863.	Рзалиева Р.Ж.	Ғаламтордағы тұлғаны тілдік кемсіту: себебі мен салдары	3798
864.	Сәбитқызы Б.	Жанат Әскербекқызының шығармашылығындағы концептуалды метафора	3802
865.	Түйлебаева Қ.Б.	Хаос және контекст	3805
866.	Тұранов Ы.Ә.	Әлихан Бөкейханов шығармаларындағы антропонимдердің психолингвистикалық сипаты	3809
867.	Уәлібек А.А. Беласар І.Қ.	Қазақ фразеологизмдерінің гендерлік аспектісі	3812
868.	Ұланова Е.Д.	Т.Әбдікәкімовтің «Ажал даласындағы тас» өлеңіндегі сөздердің қолданылуының математикалық жиілігі	3816
869.	Халмурат Е.С.	Mangurtism – future tragedy	3819
870.	Шиктыбаева А.	Жасанды интеллект арқылы өтірік өлеңдер құрастыру	3821

6.3 ОРЫС ТІЛІ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ КОММУНИКАЦИЯ РУССКИЙ ЯЗЫК И МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

871.	Абдикадырова А.М., Аманджол А.Е., Беккалиқызы А.	Слово <i>хайп</i> и его производные	3825
872.	Амангелді А.Ж.	Слова-паразиты в речи современной молодежи	3828
873.	Аманшаева И.С., Мәлікова А.Н.	Слово прикол и его производные в молодежном сленге (на материале НКРЯ)	3832
874.	Дудко В.Н.	Языковые средства как механизм воздействия	3836
875.	Елубаева К.К.	Устойчивое выражение "24/7" в современной речи: аспекты значения	3841
876.	Жарлықасым Ж.К.	Синтаксические модели новостных заголовков в интернет-СМИ Казахстана	3844

877.	Жумабаева А.Б.	Лексикографический анализ лексемы «упрямство» в русском и казахском языках	3850
878.	Кеңес Н.С.	Жизненное кредо молодёжи Казахстана: лингвоаксиологический аспект	3853
879.	Қалихан А.А.	Специфика молодежной инвективной лексики (на материале соцсетей Tik Tok, Telegram)	3856
880.	Мазуркина У.А.	Фонетическая интерференция при обучении русскому языку как иностранному китайских студентов	3859
881.	МаксUTOва Д.Г.	Научная VS народная этимология объектов Астаны (по материалам уличных интервью инстагида Мити Байназарова)	3862
882.	Серикова Д.М.	Специфика обучения аудированию в 9 классе	3865

**6.4 ОРЫС ӘДЕБИЕТІ: КӨРКЕМ МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ ТҮСІНДІРУ
РУССКАЯ ЛИТЕРАТУРА: АНАЛИЗ И ИНТЕРПРЕТАЦИЯ
ХУДОЖЕСТВЕННОГО ТЕКСТА**

883.	Абдрахманова Э.	Bakhyt Kairbekov: the problems of creativity	3869
884.	Ерболат Д.	Фольклор как мотивообразующий элемент в повести З. Наурызбай и Л. Калаус «Приключения Бату и его друзей»	3870
885.	Ибраимова С.	Мотив самопожертвования в прозе Л. Улицкой	3874
886.	Кенжетай Б.	Фольклорные образы и мотивы в цикле «Кудыкины горы» Н. Черновой	3876
887.	Курмангалиева Г.	Метафора «необретенный рай» в романе Бахыта Кенжеева «Младший брат»	3879
888.	Мухамадиева К.	Особенности реализации категории «автора» и «скриптора» в романе Т. Толстой «Кысь»	3881
889.	Надирхан В.	Быт и нравы русского поместного дворянства в изображении Н.И. Новикова, Д.И. Фонвизина, А.Н. Радищева	3884
890.	Онгар А.	Символика круга в романе «Круг пепла» Д. Накипова	3888
891.	Оразалина А.	Литературное наследие Рымгали Нургали: социальные и философские аспекты в произведениях писателя	3891
892.	Өсербайұлы С.	Қазақ романының қалыптасу кезеңдері және дамуы	3893
893.	Сарсенбай М.	Концепция детства в литературе: культурный и философский контексты	3897
894.	Сералимова С.	Исторический контекст и культурные традиции в творчестве тюркоязычных писателей	3900
895.	Тахауикызы Ж.	Тема Древнего Новгорода в исторических и художественных произведениях Н.М. Карамзина	3903
896.	Турабекова И.	Образ современной российской женщины в произведениях Дарьи Донцовой	3907

897.	Цындра А.	Фольклорно-мифологический контекст образа ведьмы в повести Н.В. Гоголя «Майская ночь, или Утопленница»	3912
------	-----------	--	------

6.5 АУДАРМА ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МӘСЕЛЕЛЕРІ

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА И МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ

898.	Айтбаева А.М.	Особенности аудиовизуального перевода на примере фильма «Inception»	3918
899.	Акимбекова К.Ж.	Прагматический аспект перевода рассказов Оскара Уайльда	3920
900.	Алпамыс Т.М.	Intercultural Features of Modality Expression in English and Kazakh: Translation Challenges	3922
901.	Амангелдиева А.М.	Қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдегі кейбір соматизмдер аудармасы	3926
902.	Әбдірахман А.Қ.	Аудиовизуалды аудармада реалияларды беру ерекшеліктері	3928
903.	Бектлеуова А.С.	Тіл және әдеп: ұлттық ерекшеліктер мен аудармадағы ұстанымдар	3931
904.	Бультенова Д.Т.	Culinaryonyms as culturally marked lexis: issues of equivalence in translation from Kazakh into English	3933
905.	Дулатова А.А., Кадырова Р.Р.	Ағылшын және қазақ тілдеріндегі фразеологизмдер мен мақал мәтелдердің ұқсастықтары мен айырмашылығы	3937
906.	Елибаева А.Т.	Лингвокультурные трансформации в аудиовизуальном переводе: анализ русской локализации фильма «Веном»	3941
907.	Жексемби Д.Д.	Аудармада қолданылатын цифрлық технологиялардың жетістіктері	3945
908.	Каткенова З.Д.	Childbirth celebration in Kazakh and English cultures	3950
909.	Қыдырбай Г.З.	Орта мектептерде ағылшын грамматикасын оқытуда коммуникативті әдістерді қолдану	3953
910.	Матыгулова А.Н.	Translation of documentary novels	3956
911.	Нығметулла К.Б.	Көркем әдебиет стилінің аудармасы: жасанды интеллект, машиналық аударма мен адам аудармасының салыстырмалы талдауы (Эрнест Хемингуэйдің «Килиманджаро – қарлы тау» әңгімесінің негізінде)	3959
912.	Райнбекова А.К.	«Жеті» санының ағылшын, орыс және қазақ тілдеріндегі фразеологиялық бірліктер мен аудармадағы көрінісі	3962
913.	Сейткенов К.Б.	Көркем мәтін тілі прагматикасын жеткізуде тіркесті бірліктердің аударылу ерекшеліктері	3966
914.	Сүндетова А.Н.	«Жаңбыр» концептісінің тілдік-танымдық сипаты және тіларалық берілуі (Э.Хемингуэйдің «Қош бол, майдан!» романы негізінде)	3972
915.	Утеулиева А.А.	Lexical-semantic types of non-verbal means and their translation	3978

**6.6 ШЕТЕЛ ФИЛОЛОГИЯСЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИНОСТРАННОЙ ФИЛОЛОГИИ**

916.	Айдарбекқызы М. Ермекқызы А.	Тілдердің жойылу қауіпі және қайта жаңғырту мүмкіндіктері	3983
917.	Асатова К.Т.	Semantic and Pragmatic Aspects of Anglicisms in Modern Kazakh	3986
918.	Аслялиева А.Ж.	Frequency and Functional-Semantic Analysis of Color-Denoting Adjectives in George Orwell's "Animal Farm"	3990
919.	Ахметбек Д.А.	Axiological characteristics of the biography of a virtual character	3996
920.	Байсұлтан А. Н.	Ағылшын көркем әдебиетіндегі бейвербалды қарым-қатынастың рөлі	3999
921.	Донбаева А. А.	Использование аутентичных текстовых материалов при обучении чтению в целях повышения мотивации к изучению иностранного языка	4003
922.	Жунусова А. К.	Ағылшын әдебиетіндегі «адамның оң мінезі» лексика-семантикалық өрісінің құрылымы	4008
923.	Кенесбаев А. С.	The language game in modern internet communication	4013
924.	Кенжебай А.Т.	Сравнение языка рекламы в английском и казахском языках	4015
925.	Сабинова Ж.Б.	Репрезентация концепта "семья" в англо-, казахоязычных публицистических дискурсах начала XXI века	4018
926.	Сериккалиева А. Ж.	Образность публицистического дискурса в новогодних речах: сравнительный анализ выступлений президента Казахстана и короля Великобритании	4020
927.	Тлемисова Ж. М.	Semantic analysis of the linguistic changes driven by generation Z's neologisms	4023
928.	Турсынбетова А. Н.	Балалар тіліндегі инновациялар мен олардың сөзжасамдық ерекшеліктері	4027
929.	Ундимисова А.Ж.	Английские пословицы и поговорки: их значение, употребление и русские эквиваленты	4030
930.	Хасенов И. Танабаев Т.	A brief overview of the origins and formation of the basic terms of electricity in English and Kazakh languages	4031
931.	Шандер Д.	The English language acquisition: why are you still unable to speak it?	4034

**6.7 ҚЫТАЙ ФИЛОЛОГИЯСЫ МЕН ЛЕКСИКОЛОГИЯСЫ: ЖАҢА
БАҒЫТТАР МЕН ӘДІСНАМАЛАР
КИТАЙСКАЯ ФИЛОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОЛОГИЯ: НОВЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ
И МЕТОДОЛОГИИ**

932.	Абдуллина А.Р.	Тіл мен мәдениеттің өзара байланысы және аудармадағы рөлі	4039
933.	Абдуразакова М. Д.	Ресми іс-қағаздардағы тұрақты тіркестер мен клишелердің аудару тәсілдері (қытай және	4043

		қазақ тілдерінің іскерлік құжаттары негізінде)	
934.	Асқар Н.	Лю Цысиннің “Үш Ғалам” (三体) ғылыми-фантастикалық роман трилогиясының стилистикалық ерекшеліктері	4046
935.	Дюсупжанова Ж.М.	Қытай фильмдерін қазақ тіліне аударудың ең танымал түрлері мен кең таралған әдістері	4049
936.	Кабышева А.Д.	Медициналық терминдерді қытай тілінен қазақ тіліне аудару мәселелері	4054
937.	Күшәнбек М.	Бақ-тағы қытай фразеологизмдерінің қазақ тіліне аударылу ерекшеліктері	4060
938.	Қалекенова Ж.Қ.	Мәдени революция кезеңіндегі әдебиеттің даму көрінісі	4065
939.	Майбас Ә.Т.	Қытай тілін шет тілі ретінде оқытудың бастауыш сатысындағы құрмалас сөйлемдердегі жалғаулықтардың оқыту мәселесі	4068
940.	Мамедова Р.В.	Сравнительный анализ китайских и казахских пословиц и фразеологизмов	4071
941.	Маметова А.М.	Медицина саласындағы кәсіби мәтіндерге лингвистикалық талдау	4076
942.	Мылтықбай Ж.А.	Қытай ауызекі сөйлеу стилінің қолдану аясы	4080
943.	Намазова Ж.Т.	Жасанды интеллект негізіндегі қытай тілін оқу: мүмкіндіктер мен шектеулер	4085
944.	Нұрлан Е.	Цянь Чжуншудың “Қоршалған қамал” романының көркемдік ерекшеліктері мен кейіпкерлер образы	4088
945.	Нұртай А.	«Өмір мен өлім мені қажытады» романында реинкарнация арқылы әлеуметтік жіктелуді бейнелеу	4093
946.	Сейлова А.А.	Влияние политической и культурной ситуации в Китае в период Тан на литературу	4097

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENTS**

**СЕКЦИЯ 7. ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМДАР
ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ
ECONOMIC SCIENCES**

**Подсекция 7.1 ҰЛТТЫҚ ЭКОНОМИКАНЫҢ АШЫҚТЫҒЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ
ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІ**

**ОТКРЫТОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ И ЕЕ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
БЕЗОПАСНОСТЬ**

OPENNESS OF THE NATIONAL ECONOMY AND ITS ECONOMIC SECURITY

947.	Асылбаева Ж.Е.	Цифровизация в жилищном строительстве: преимущества и перспективы	4100
948.	Аудан Д.Т.	Өнеркәсіп кәсіпорының тұрақты дамуының	4103

ақпараттар легі жаңашылдықтарды игеру барысында қиыншылықтар туғызатындығы байқалады. Жасанды интеллектінің көмегімен АКТ құралдарымен жасалатын істерді еркін әрі тез, сапалы меңгеру арқылы алдыңғы буын ұстаздар денсаулыққа тиімсіз, әрі жағымсыз әсер ететін факторлардан өзін сақтандыра алады. Жасанды интеллект платформаларының көбінде алгоритмдер ұқсас қызмет атқарады. Яғни, ЖИмен жұмыс жасау айтарлықтай қиындық тудырмайды. Ескеру керек дүние бұл ЖИмен жұмыс жасағанда промптты дұрыс қолдана алу. Prompt – бұл компьютерге немесе арнайы ЖИ платформаларында қандай іс-әрекет жасау керек екендігін сауатты, сапалы жеткізу. Қысқаша әрі нақты айтқанда бұл адамның сұранысы. Сұранысты дұрыс құру – сәтті «prompt»-ты ұсыну. Жасанды интеллектіні қолдануда көп адамның жіберетін қателіктерінің бірі осы промптты жалпылай құру және соның салдарынан қажетті нәтижеге жете алмау.

Жасанды интеллекттің артықшылықтары мен қатар кемшіліктері де барын естен шығармауға тиіспіз. Робот адамның сезімі, еңбегі сияқты адамзаттық факторларды ешқашан ауыстыра алмайтындығы белгілі. Жасанды интеллекті жасанды білімді құруға емес, жасанды интеллект технологияны еркін игеруге, уақытты тиімді басқаруға, тақырыпты ашуға қажет креативті дүниелерді жан-жақты тауып, қосымша ізденіске бағытталған көмекші ретінде жұмыс жасайды.

Сонымен, жаңа технологиялық оқытуды сабақ барысына енгізу оқушының пәнге бейімделуін жеңілдетеді. Қажетті әдіс-тәсілдерді қолдану бұл оқушылардың белгілі бір ілімді меңгерудегі қызығушылығын оятып қана қоймайды, сонымен бірге олардың жеке тұлғалық таным-қабілеттерін арттыруын негізгі нысанға алады. Себебі, оқушы мектепте білім, дағды, құзіреттілік және өз бетінше әрекет ету тәжірибесі арқылы біртұтас ахуалды тұрақтандыруы тиіс. Жаңа технологиялық оқыту кірістірілген әдебиет сабағы оқушыға әлемді, қоғамды түрлі қырынан танып бастауға көмектеседі, адами құндылықтарды сіңіріп, көркем сөздің қасиетін, қырын, сырын меңгеруге, әдемі сөйлеуге, ойын тиянақты жеткізуге, сұлулыққа үйретеді және ең бастысы оқушылардың шығармашылық қабілетін, креативтілік дағдыларын дамытуына мол мүмкіндіктер береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақ әдебиетін тереңдетіп оқытудың инновациялық әдістемесі мен технологиясы. Бірінші кітап. 5-11 – сынып мұғалімдеріне арналған әдістемелік құрал / Қ.О.Бітібаева. Бірінші кітап. – Алматы: «Дәуір-Кітап» баспасы, 2012. -314 б.
2. Бітібаева Қ. / Әдебиетті оқытудың инновациялық әдістемесі мен технологиясы: өңделіп, толықтырылып, екінші басылуы. – Астана: «Дарын», 2011. -271 б.
3. <https://elibrary.ru/item.asp?id=54770099>
4. Жоламанова Т.М. Жаңа педагогикалық технологиялар: оқу құралы. – Қарағанды: Ақнұр, 2018. -208 б.

ӘОЖ 17.01.11

ЖҮРСІН ЕРМАН АРНАУ ӨЛЕҢДЕРІНІҢ КӨРКЕМДІК ЕРЕКШЕЛІГІ

Төребаева Асыл Оразбекқызы

torebaeva.assyl@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, «Қазақ тілі мен әдбиеті» білім беру

бағдарламасының магистранты

Ғылыми жетекшісі – филол.ғ.к., қауым. проф. Қ.Р. Кемеңгер

Арнау өлең – түркі халықтары поэзиясына тән жанр. Қазақ әдебиеттану ғылымында арнау өлеңді ғылыми айналысқа алғаш енгізіп, ішкі жанрлық түрге жіктеген А.Байтұрсынұлы: «Арнаудың өзі үш түрлі болады: жарлай арнау, сұрай арнау, зарлай арнау», – дейді [1]. Арнау өлең іштей жанрлық түрге жіктелгенімен белгілі бір ортаға, қауымға, жеке адамға т.б. арналып айтылатындықтан онда ортақ үндестік, бір жанрға тән ерекшелік айқын байқалады. Арнау өлеңнің жіктелуі негізінен тақырыптық сипатына, яғни кімге, қалай арналуына байланысты. Қазақ поэзиясындағы арнау өлеңдерінің тамыры тереңге кетеді. Бұған Бұқар жыраудың Абылай ханға, Махамбеттің Исатайға, Абайдың Шәкәрімге, сондай-ақ Жамбылдың Сталинге арналған арнаулары мысал бола алады.

Қазіргі таңда дәстүрлі арнау поэзиясын заманауи поэзияда жаңа деңгейге көтерген ақын – Жүрсін Ерман. Оның арнау өлеңдері қазақ әдебиетінде өзіндік орны бар көркем туындылар саналады. Жүрсін Ерманның арнаулары белгілі тұлғаларға (ақындар, саясаткерлер, өнер қайраткерлері), тарихи оқиғаларға немесе заманауи қоғамдағы маңызды құбылыстарға арналған. Оның шығармашылығы ұлттық рухты, елдік сананы насихаттаумен ерекшеленеді.

Арнау өлеңдеріндегі негізгі функциялар:

1. **Мадақтау:** Белгілі бір тұлғаның еңбегін, ерлігін дәріптеу.

Мысалы, «Менің бабам – Тілеулі» өлеңі:

...Ақ найзасы ата жауға білеулі
Көк сүңгісі көп дұшпанға тіреулі
Менің бабам –
Ұзын Қыпшақ Әбдирахманұлы Тілеулі.
Қобыланды бабасындай
Түспей жүріп ол да аттан
Қалмақ көрсе, қойдай қырып,
Қолы тисе, мал баққан,
Кірпігіне қырау тұрып,
Қабағына қан қатқан... [2]

Бұл өлеңде ақынның бабасы – Тілеулі батырдың ерлігі мен батылдығы дәріптелген. Ақын бабасын Қобыланды батырмен теңестіреді, оның жауынгерлік рухын, батырлығын сипаттайды. «Ақ найзасы ата жауға білеулі» және «Қалмақ көрсе, қойдай қырып» деген жолдар Тілеулінің жоңғарларға қарсы күрескен тарихи тұлға екенін аңғартады. **Көркемдік ерекшеліктеріне келсек::**

Метафора: «Көк сүңгісі көп дұшпанға тіреулі» – батырдың қаруы дұшпанға қарсы әрдайым дайын екенін білдіреді.

Теңеу: «Қалмақ көрсе, қойдай қырып» – батырдың жауға қарсы ерлігін әсірелей көрсету тәсілі.

Эпитет: «Кірпігіне қырау тұрып, қабағына қан қатқан» – батырдың қатал әрі қайсар бейнесін ашады.

Бұл арнаудың ерекшелігі - ақын ата-бабасын мадақтап, оның ерлігін ұрпаққа үлгі етеді және өлең тек Тілеулі батырға ғана емес, жалпы қазақтың батырлық дәстүріне арналғандай әсер береді.

2.Естелік: Өмірден өткен белгілі адамдарға арналған арнаулар.

«Қонаевқа»

Халықты кемітпесе күл-күтан деп,
Қараулық көрсетпесе кімді ұтам деп.
Құдайдың сүйген құлы сол емес пе -
Кемеңгер ұл Қонаев Дінмұхамед.

Бір мыскал болмаған соң ісінде олқы
Сүйді оны биіктігі үшін халқы.
Тақ үшін туғандай боп көрінетін
Мәрмәрдан қашалғандай мүсін қалпы.
Жүйріктің бермес болса жүлдесін де
Қарт тарих қалдырады кімді есінде.
Төбеміз тиюші еді көкке барып -
Сол тұрса политбюро мінбесінде.
Ұғынсақ ер қадірін енді ұғайық,
Көңілдің болмас ерге кеңдігі айып.
Қайтер ек ел тізгінін ұстап қалса
Миғұла Меңдібаев, Сеңдібаев...
...Айтылар күні туар бір алғыстың.
Рәсуа етпесін деп мұрамды ешкім,
Байқатпай баулыған сол жетілдіріп
Тастүлек балапанын қыран құстың.
Киенің көрінгенге қонбасы анық,
Қайтер ек - қыдыр дарып, қонбаса құт.
Қол бұлғап қалған еді кемеңгер қарт
Ел көшін тәуелсіздік жолға салып![2]

Бұл өлең Жүрсін Ерманның көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері Дінмұхамед Ахметұлы Қонаевқа арнаған арнауы. Ақын Қонаевтың халық үшін сіңірген еңбегін, саясаттағы әділеттілігі мен парасаттылығы үшін оны кемеңгер , тарихи тұлға ретінде ерекше мадақтайды. Қонаевтың ел басқарудағы биік болмысын сипаттай отырып, оның орнына кездейсоқ біреулер келгенде елдің болашағы қандай болар еді деген ой тастайды (Миғұла Меңдібаев, Сеңдібаев деген сатиралық образдар). Өлең соңында Қонаевтың тәуелсіздікке барар жолды салып кеткенін ерекше атап өтеді.

Көркемдік ерекшеліктері:

Эпитет: *«Кемеңгер ұл», «Мәрмәрдан қашалғандай мүсін»* – Қонаевтың асқақ болмысын сипаттайды.

Метафора: *«Тастүлек балапанын қыран құстың»* – Қонаевтың кейінгі ұрпаққа, болашақ басшыларға берген тәрбиесін бейнелейді.

Гипербола: *«Төбеміз тиюші еді көкке барып – Сол тұрса политбюро мінбесінде»* Ақын Қонаевтың биліктегі беделін асыра көрсетеді.

Антитеза: Қонаевтың тұлғалық қасиеттерін бүгінгі билік басындағы адамдармен салыстырады.

Тарихи концепция: Ақын тарихтың Қонаевтай тұлғаларды ешқашан ұмытпайтынын айтады.

Өлеңде тек мадақтау емес, сонымен бірге қоғамның өзгерістері мен билікке деген көзқарас көрініс тапқан. Ақын халықтың Қонаевқа деген құрметін жеткізе отырып, оның әділетті басқарушы болғанын көрсетеді. Өлең арқылы қазіргі заман басшыларын тарихи тұлғалармен салыстыру және бағалау идеясы көрініс табады.

3. Сын: Ақын кейбір арнауларында қоғамдағы келеңсіз құбылыстарды сынайды.
«Жамбылды қорғау»

...Қаңқу сөзі қазақтың неге өлмейді?

Ұлыңды да құлдай ғып кегендейді.

Жамбыл бабам:« Немісті жеңдіңдер-ау,

Арғындарды не істейміз?» деген дейді...

...Ақсақалы алаштың ақ туындай
Жамбыл солай деді деп кім сенеді?
Абайымен әлемге мақтанатын
Бірлігінен халқының бақ табатын
Сондай сөзді айтты деп кім сенеді
Арқасынан елінің қаққан ақын?
Арғын болып, әргім боп бөлінгенше
Өлім келсе қайтеді, өлім келсе?
Безер еді сол Жамбыл бұл өмірден
Арзан, арсыз қалжыңға телінгенше...[3]

Бұл өлең – қазақтың ұлы ақыны Жамбыл Жабаевтың атына қатысты теріс пікірлер мен негізсіз сөздерге қарсы жазылған арнау. Жүрсін Ерман халық арасындағы бірліктің маңызын алға тарта отырып, өсек-аяң мен рушылдық мәселесін көтереді. Қазақ халқының ішіндегі рушылдық пен бөлінушілікті сынға ала отырып, ауызбіршілік сақтауға шақырады.

Көркемдік ерекшеліктер:

Риторикалық сұрау: *«Жамбыл солай деді деп кім сенеді?»* – Бұл сұрақ арқылы ақын халықты ойлануға шақырады.

Антитеза: *«Абайымен әлемге мақтанатын, Бірлігінен халқының бақ табатын»* – Бұл жолдарда қазақтың ұлы тұлғалары мен оның бірлігінің маңызы айтылады.

Метафора: *«Ақсақалы алаштың ақ туындай»* – Жамбылдың халық үшін биік тұлға екенін көрсетеді.

Гипербола:

«Өлім келсе қайтеді, өлім келсе?

Безер еді сол Жамбыл бұл өмірден

Арзан, арсыз қалжыңға телінгенше» – Жамбыл тірі болғанда мұндай сөзерді

естігеннен өлімді жөн көрер еді дегені.

Бұл өлеңде ақын Жамбылды қорғау арқылы қазақ халқының тұтастығын сақтауды мақсат етеді. Тек бір тұлғаны емес, жалпы ұлттық мүддені қозғайды.

4.Эмоционалдық байланыс: Ақын оқырманға немесе тыңдарманға жақын рухани байланыс орнатады.

Жүрсін Ерманның шығармашылығында оқырманмен терең эмоционалдық байланыс орнататын өлеңдері көптеп кездеседі. Ол өзінің туындыларында адам жанының нәзік қырларын, сезім толқындарын шеберлікпен жеткізе отырып, оқырманның жүрегіне жол табады. Сондай өлеңдерінің бірі – **«Ананы құрметтеу»**. Аталған өлең Жүрсін Ерман шығармашылығындағы эмоционалдық байланысы терең арнау өлеңдерінің бірі. Бұл туындыда ақын ананың өмірдегі орнын, оның бала үшін жасаған жанкешті еңбегін ерекше сезіммен бейнелейді. Ақын баланың анаға деген махаббатын тек сөзбен емес, нақты іс-әрекеттер арқылы көрсету қажеттігін айтады.

Арнау ерекшелігі:

Тікелей үндеу: Ақын оқырманға тікелей сөйлеп, анасына деген қарым-қатынасын сараптауға шақырады.

«Кебісін салып па едің киінгенде?»

- деуі арқылы ақын оқырманның анасына жасаған әрекеттерін ой елегінен өткізуге итермелейді.

Перзенттік борыш тақырыбы: Өлең адамның анасына деген қамқорлығы қандай болуы керектігін алға тартады.

«Қасында отырып па ең ашып ішің?

Салып па ең бар ақшаңды уысына

Анашың алаңсыз бір шашу үшін?»[4]

Ақын ананы тек құрметтеудің ғана емес, оның қамын ойлаудың, көңілін аулаудың маңызды екенін көрсетеді.

Жоғалтқан соң емес, көзі тірісінде қадірлеуге шақыру:

*«Тірлікте жете алмасаң қадіріне,
Жылама! Көзіңе онда құм құйылсын!».*

Бұл өлең жолдары арқылы анасының қадіріне тірісінде жетпеген адам өкінгенімен, одан еш пайда болмайтынын ескертеді.

Көркемдік ерекшеліктері:

Жүрсін Ерманның бұл өлеңінде көркемдік құралдар молынан кездеседі.

а) Риторикалық сұрақтар

Ақын өлең бойында көптеген сұрақтарды қолданып, оқырманды ойландырады:

*«Құдықтан су әкеле жатқанында
Алып па ең иығынан иін ағашын?»*

Мұнда оқырманға өз анасына қаншалықты қамқорлық көрсеткені туралы ойлануға мүмкіндік беріледі.

ә) Ана бейнесін сомдау

Ақын ананың бейнесін шаршаған, бірақ баласы үшін барын берген мейірімді жан ретінде сипаттайды:

*«Салдырап екі қары талған кезде
Қолынан алып па едің диірменін?»*

- деуі арқылы анасының еңбекқорлығы мен көрген қиындығы суреттеледі.

б) Қайталамалар (анаға құрмет көрсету үшін)

Ақын кейбір тіркестерді қайталап, ойды нығайтқан:

*«Қасында болып па едің күйінгенде?
Қасында отырып па едің үнің шықпай?»*

Бұл қайталаулар ананың қадірін түсінуге деген қажеттілікті күшейтеді.

в) Эмоционалды екпін

Ақын өлең соңында өте өткір, қатты сөзбен аяқтайды:

«Жылама! Көзіңе онда құм құйылсын!»[5].

Бұл жолдың қаталдығы ананың қадірін тірі кезінде білуге шақыру үшін қолданылған.

«Ананы құрметтеу» – оқырманға ой салатын, анаға деген махаббат пен құрметтің маңыздылығын айқын жеткізетін арнау.

Жүрсін Ерманның бұл өлеңдері оқырманмен терең эмоционалдық байланыс орнатып, олардың сезіміне әсер етеді. Сондай-ақ, адамның ішкі әлемін, сезімдерін, өмірдің мәнін терең түсінуге шақырады.

Жүрсін Ерманның арнау өлеңдері көркемдік құрылымы жағынан ерекшеленеді. Ақынның поэтикалық тілінде дәстүрлі өлең техникасы мен жаңашылдық ұштасып жатады.

1. Өлең құрылысы:

Классикалық ұйқас түрлері: Ақын өлеңдерінде шұбыртпалы («Қонаевқа»), қара өлең ұйқасы («Ананы құрметтеу»), егіз ұйқас («Жамбылды қорғау») сияқты түрлі формаларды пайдаланады [6].

Айтыс мәнері: Жүрсін Ерман – айтыс өнерінің белді тұлғасы болғандықтан, оның арнауларында шешендік өнерге тән сұлу иірімдер кездеседі.

Толғау стилі: Кейбір арнаулары толғау үлгісінде жазылады, бұл оның шығармашылығына тереңдік пен философиялық мазмұн береді. Ақынның «Ұлытаудың қымызы» атты өлеңі осының жарқын мысалы болып табылады.

Өлеңнен үзінді:

*Қымыз күй!
Қымыз ішсем – бапқа келем,
Қымыздан артық қазақ таппаған ем.
Атамның асын ішсем, желік буып,
Аузымнан ақтарылар қап-қап өлең...*

Бұл өлеңде ақын қазақтың дәстүрлі сусыны – қымызды дәріптей отырып, ұлттық құндылықтар мен салт-дәстүрлерге деген құрметін білдіреді. Ақын қымызды тек сусын ретінде ғана емес, рухани қуат көзі, шабыттың қайнар бұлағы ретінде сипаттайды.

2. Образдар жүйесі:

Тарихи тұлғалар: Абай («Абай ескерткіші», «Абайға мұң шағу»), Мұхтар Әуезов («Мұхтар Әуезов қабірінің басында жазылған жырлар»), Жамбыл («Жамбылды қорғау»), сынды ірі тарихи тұлғаларға арналған арнаулары бар.

Қазіргі заман кейіпкерлері: Ақын замандастарына, өнер адамдарына, қоғам қайраткерлеріне («Т.Молдағалиевке», «Мырзатай Жолдасбековке», «Серік Ақсұңқарұлына», «Тұрсын Жұртбаевқа», «Сейіт Қасқабасовқа») жиі арнайды.

Көркемдік детальдар. Өлеңдерінде бейнелі теңеулер, астарлы ой, нақыл сөздер көп қолданылады.

3. Мазмұндық ерекшеліктер:

Патриотизм: Ақынның арнау өлеңдерінде ұлттық рух басым. Мысалы, «Қазақ баласын қайрау» өлеңінде қазақ жастарының қазіргі қоғамдағы рөлі мен міндеттерін саралап көрсеткен.

Қоғамдық-әлеуметтік сарында: Ол кейбір арнауларында қоғамның кемшіліктерін сынап, әлеуметтік мәселелерді көтереді. («Жиырма теңге», «Ұлытауға бардың ба?», «Абайға мұң шағу»).

Философиялық ойлар: Арнауларында өмір, уақыт, тағдыр, тарих туралы терең пайымдаулар кездеседі.

Жүрсін Ерманның арнау өлеңдері дәстүрлі қазақ арнау поэзиясының заңды жалғасы бола отырып, заманауи мазмұнмен байытылған. Оның шығармаларында ұлттық құндылықтар, тарихи сананың жаңғыруы, поэтикалық шеберлік жоғары деңгейде көрініс табады. Ақынның арнау өлеңдері тек белгілі бір тұлғаларға, тарихи оқиғаларға арналуымен ғана емес, олардың терең философиялық мазмұнымен, бейнелі тілімен және ұлттық рухани мұраттарды дәріптеуімен құнды. Мақалада Жүрсін Ерман поэзиясындағы көркемдік құралдардың (метафора, эпитет, аллитерация, ассонанс және т.б.) мол қолданылуы оның шығармашылық стилінің ерекшелігін айқындайтыны анықталды. Ақынның сөз қолданысында дәстүрлі айтыс өнеріне тән элементтер мен жаңашылдықтың үйлесім табуы оның поэзиясының даралығын көрсетеді.

Жалпы, Жүрсін Ерманның арнау өлеңдері қазақ әдебиетінде ерекше орын алып, ұлттық руханиятты дәріптеудің маңызды үлгісі болып табылады. Оның шығармашылығы поэзия жанрындағы дәстүр мен жаңашылдықтың үйлесімді сабақтастығын айқындап, кейінгі жас ақындарға үлгі болары сөзсіз. Сондықтан ақын поэзиясын зерттеу әдебиеттану саласында өзекті болып қала бермек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Байтұрсынұлы А. Әдебиет танытқыш. – Алматы: Атамұра, 2003, – 208 б.
2. Ерман Ж. Арнадым сізге. – Алматы: ҚАЗАқпарат, 2010, – 162 б.
3. Ерман Ж. Шығармалар жинағы IV том. – Алматы: Сардар, 2018, – 288 б.
4. Ерман Ж. Гөй-гөй. – Алматы: Мерей, 2014, – 237 б.
5. Ерман Ж. Көзіме сыйған құбылыс: өлеңдер / Жұлдыз. № 8, 2011, 122-126 б.
6. Ахметов З. Өлең сөздің теориясы. – Алматы: Мектеп, 1973, – 216 б.